

ОДРЕДБЕ ХИЛАНДАРСКОГ ТИПИКА СВ. САВЕ О СТУПАЊУ У МАНАСТИРСКУ ЗАЈЕДНИЦУ И О ДЕЛОКРУГУ БРАТСКОГ САБОРА.¹

§ 1. УСЛОВИ ЗА СТУПАЊЕ У МОНАШКИ ЧИН.

О припадности везаним сталезима и позивима (*status servitutis*, колонат, сталез куријала и везаних привредних организација) као релативној запреци за ступање у монашки ред, те о утицају породичних односа на ступање у монашки чин, немамо у типцима грчких манастира X—XII века, као ни у хиландарском типичу, никаквих података. У овим типцима статуирана је као запрека малодобност и припадност категорији евнуха. Малодобност или недостатак прописаног доба (*aetas canonica*) важи као апсолутна запрека. Петошести васељенски сабор (692) донео је у свом 40 канону генералну одредбу гледе *aetas canonica*, у смислу које као најнижа добна граница важи узраст од 10 година. Цар Лав VI у једној топредметној својој новели (*Coll. II nov. 6 ed. Zachariae a Lingenthal y lus Gr. Rom. III 77 sq.*) расположио је да у погледу *aetas canonica* имају да важе одредбе св. Василија Великог (can. 18) и can. 40 Trul., које прописују узраст од 16—17 година, односно од 10 година. Типик св. Атанасија Атонског (р. 118) говори опћенито и доста неодређено о овом услову забрањујући, без тачнијег фиксирања добне границе, примање неодраслих (*παίδιον*); овако стилизована одредба могла се тумачити како у смислу прописа св. Василија Великог тако и у смислу прописа трулског васељенског сабора (692). Генерални типик цара Јована I Цимисха, са важењем за целу светогорску област, забрањује пријем неодраслих у монашки сталез (р. 147: *τοὺς νεωτέρους καὶ ἀγενεῖους καὶ εὐνοῦχους ἐνεχεν κοῦράς*

¹ *Извори*: Typicon s. Athanasii Athonitae ed. Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894, p. 104—122; Diatyposis s. Athan. Ath. op. cit. 123—130; Hypotyposis s. Athan. Ath. op. cit. p. 130—140; Typicon imp. Johannis I. Tzimischis op. cit. p. 141—151; Typicon imp. Constantini IX. Monomachi op. cit. p. 151—162; Prologus monasterii B. M. V. τῆς Ἐβερῆτιδος; ed. A. A. Дмитриевскій, Описание литургических рукописей т. I, Киевъ 1895 p. 616—656; Diataxis Michaelis Attaleiatae ed. K. N. Σάβας, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη т. I, Venetis 1872, p. 3—69; Hypotyposis s. Christoduli ed. Miclosich-Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi т. VI, Vindobonae 1890, p. 59—80; Typicon monasterii B. M. V. τῆς Ἐλεούσης ed. L. Petit, Le monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine. Извѣстія Русскаго Археолог. Института въ Константинополѣ т. VI (1900) 69—93; Typicon mon. s. Pantocratoris (Cpolis) ed. Дмитриевскій op. cit. p. 656—702; Typicon mon. B. M. V. τῶν Ἁγίων Βορῶν ed. Дмитриевскій op. cit. p. 716—769; Хиландарски типик ed. В. Ђоровић, Списи св. Саве, Београд 1928, p. 5—13 (Ср. српски превод Л. Мирковића, Хиландарски типик, Годишњица Н. Чупића XLIV (1935) 170—218). — *Литература*: Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894; W. Nissen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077 Jena 1894; K. Holl, Enthusiasmus und Bussgewalt beim griechischen Mönchtum. Leipzig 1898; В Јазић, Типик хиландарски и његов грчки извор, Споменик Срп. Кр. Академије XXXIV други разред 1898, p. 1—66; В. Марковић, Прав. монаштво и манастири у средњевековној Србији, Нови Сад 1920. Дела Ив. Соколовъ, Состояніе монашества въ Византійской церкви съ половины IX до начала XIII вѣка (842—1204), Казань 1894 и А. П. Доброклонскій, Преп. Феодоръ, исповѣдникъ и игуменъ студійскій, Одеса 1913, нису ми била приступачна.

τῷ ὄρει προσφοιτῶντας παντελῶς μὴ παραδέχεσθαι). Једино у случају крајње нужде (εἰ δέ τις ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαία ἐπισυμβαίη περίστασις) дозвољено је отступање од ове забране, али са знањем и одобрењем светогорског проте (πρῶτος) и свих светогорских игумана. Генерални типик за светогорске манастире цара Константина IX Мономаха потврђује у појединачним типичима светогорских манастира садржану забрану примања у монашки чин евнуха и неодраслих (р. 154: τὸ μὴ εὐνούχους ἢ ἀγενεῖους δέχεσθαι ἢ ἀποκτείνειν ἢ ἐν ἀγρῷ ἢ ἐν μοναστηρίῳ κατέχειν τούτους). Хиландарски типик не садржи никакво расположење гледе аetas canonica, свакако са разлога, што редактор није сматрао за потребно уношење такве специјалне одредбе с обзиром на генералну одредбу светогорских типика царева Јована I Цимисха и Константина IX Мономаха, који ово питање униформно за све светогорске манастире решавају. Добра граница на више није установљена у споменутих манастирским типичима.

Као други *impedimentum* за ступање у монашки чин фигурира стање евнуштва. У цркви старог века и раног средњег века разни физички недостатци нису претстављали никакву запреку за монашки чин. Ни стање кастрације, па и ако је појединац сам на себи извршио кастрацију, опћенито није ни по грађанским ни по црквеним законима важило као запрека за ступање у монашки сталож. Једино у палестинским манастирима св. Саве († 532) кастрати или евнуси нису могли бити примљени. Црквено законодавство (canones 21 apost. et 1 Nic. I) дозвољавало је примање евнуха у клир и само је аутокастрацију сматрало за запреку. Само у малом броју типика грчких манастира X—XII века, и то махом светогорских, налазимо расположења о примању евнуха у монахе. Тако типик св. Атанасија Атонског категорички и апсолутно забрањује примање у монашки ред евнуха (р. 118). Типик цара Јована I Цимисха забрањује примање евнуха ἐνεχεν κοῦράς τῷ ὄρει προσφοιτῶντας (р. 147), изнимно одобравајући њихов пријем у случајевима изванредних околности и крајње нужде, али само на основу одлуке светогорског проте и свих светогорских игумана. Много ригорозније становиште заступа типик цара Константина IX Мономаха, који садржи апсолутну забрану примања евнуха у монашки чин. Хиландарски типик нема никакве топредметне одредбе; вероватно је у манастиру Хиландару била примењивана генерална забрана садржана у типуку цара Константина IX Мономаха.

§ 2. ИСКУШЕНИШТВО.

Ова установа, која је имала сврху да кандидата позна са свим странама манастирског живота и да утврди подобност кандидата за манастирски живот, јавља се тек у почетку V века. Државно законодавство створило је у доба цара Јустинијана норму, које су се односиле на искушеништво.² Опште црквено законодавство све до краја IX столећа није донело никаквих одредаба гледе установе искушеништва, вероватно са разлога, што је сматрало да нормирање ове црквеноправне материје спада у област автономног манастирског статутарног права. Тек прво-други помесни сабор цариградски, реципирајући топредметну норму државног законодавства, фиксирао је у свом петом канону трогодишње трајање искушеништва, које може бити прекраћено једино у случајевима какве тешке болести³ и засведочене велике побожности личности, која је већ у свету потпуно аскетски живела; у другом случају канон скраћује рок искушеништва на шест месеци, док за први случај даје настојатељу генерално овлаштење да може овај рок скратити у оној мери, коју природа и стање болести захтева. Типици грчких манастира X—XII в. у одредбама, које се тичу временског ограничења трајања искушеништва, показују знатна отступања од генералног прописа петог канона

² Срав. Ф. Гранић, Прилози правној историји манастира у грчким областима позноримског царства, Богословље 7 (1932) 17—8.

³ Ср. Цар. патр. Никифора исп. прав, 26.

прво-другог помесног цариградског сабора. Тако типик св. Атанасија Атонског прописује да акту примања у монашку заједницу мора претходити једно-годишње искушеништво, статуирајући уједно као изузетак ноторно ванредно побожни претходни живот петентов у свету (p. 119: *εἰ μὴ τι τῶν εὐλαβῶν εἰέν τινες καὶ γνῶρίμων καὶ μεμαρτυρημένων ἐπὶ βίῳ σεμνότητι*). Hypotyp. s. Athanasii Ath. (p. 135/6) одређује за кандидате монаштва као претходни стадијум искушеништва боравак од две до три седмице у ксенодохију, да би познали основне елементе монашког живота и основне норме манастирског поретка.⁴ Типик цара Јована I Цимисха (p. 143) нормира једногодишње искушеништво (τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι προσμείνοντες ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἕν); отступања од ове генералне одредбе дозвољена су само у два случаја: а) ако петент, налазећи се у некој изванредној ситуацији, не може да сачека истек прописаног рока него зажели да буде одмах замонашен, оставља се игуману право да по свом нахођењу донесе одлуку у овом случају; б) у случају слабости може монашење и унутар краћег рока бити обављено, да не би изненадно наступање смрти осујетило реализацију петентове одлуке о ступању у монашки чин. Према одредби Hypotyposis s. Christoduli (с. 26 M. M. VI 78) игуман има право да установи да ли петент долази у манастир κατὰ φιλοθείαν ἀπλῶς καὶ ψυχικῆς σωτηρίας ἕφεσιν или из световних материјалних мотива, као што су безизлазна ситуација проузрокована презадуженошћу или тежња за нерадом и рахатним животом или немогућност издржавања многобројне породице. Ако игуман у току испитивања утврди чистоту мотива петента ваља да га прими за искушеника. Сам поступак искушавања дели се у две фазе: а) прва фаза обухвата време од 40 дана, које служи као увод у познавање манастирског живота и реда што се постижава сталним поучавањем, саветовањем и опомињањем од стране игумана, и завршује се у случају успешног припремног течаја прочитањем у присутности манастирског братства с. 17 из дела св. Василија Вел. Μικρὰ ἀσκητικά и облачењем петента у нарочито искушеничко одело (τὸ εἰσαγωγικὸν ἔσθημα καὶ τὸ μέλαν τῆς κεφαλῆς περιβάλλουμα); б) у овом стању (ἐν τῷ ἀποτακτικῷ ἐνδύματι) искушеник треба да буде три године дана (према пропису 5 канона прво-другог цариградског помесног сабора) подвргнут свестраном темељном и подробном искушавању те по истеку овог рока замонашен (τοῖς τῆς ὑποταγῆς ἔργοις ἐγγυμναζόμενος ἄχρις ἂν ὁ τῆς ἀποκάρσεως χρόνος ἐνσῇ). Рок искушавања (δοκιμασίας) може игуман да скрати, ако искушеник падне у какву тешку болест или ако је исти ἀνὴρ εὐλαβῆς καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἐν τῷ κοσμικῷ διανύων. У смислу прописа Тур. В. М. V. τῶν Ἡλίου Βωρῶν с. 22 (p. 739—40) и еверг. пролога с. 37 (p. 648—9) петенти, који су добро познати настојатељу и братству и који сами познају τὴν τῆς μονῆς διαγωγὴν καὶ κατάστασιν, получају монашки чин по истеку шестомесечног искушеништва, а ако петенти τῶν τυχόντων εἰσὶν ἢ ἀγνώστοι подвргавају се нормалном за ове манастире важећем искушеничком року у трајању од две године дана. Према диспозицији првог типика друга категорија петената добија после седмодневног борава у манастиру искушеничко одело (ἐνδυέσθωσαν τὰ ῥάκη καὶ τὰς μοναχικὰς περικεφαλαίας περιβεβλεισθῶσαν), те им се додељује одређени круг послова, који имају савесно да врше до краја свога искушеништва. Тур. mon. s. Pantocrat. p. 670 одређује, да петент οὐκ ἄβασανίστως εἰσδεχθήσεται, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς ἐξέτασεως. По хиландарском типикy с. 37 кандидати, које настојатељ и братство већ дуже времена познају, а који сами познају монашки живот, могу бити по замолби пострижени након истека прописаног рока. Ако су пак кандидати непознати и прости добијају после седмодневног борава у манастиру плашт и шлем (ср. аналогију са напред описаним поступком у Христодулову манастиру св. Јована на о. Патмосу и манастиру τῶν Ἡλ. Βωρῶν), па им се додељује њиховој снази и умењу одговарајући посао те долазе под контролу како у погледу свога живота тако и у погледу квалитета свога рада; врше ли додељени им посао трпељиво и у смирености

⁴ Аналогно пракси у манастиру Студиону.

ваља их по истеку искушеничког рока од шест месеци примити у братску заједницу, а ако искушавање покаже негативан резултат не могу постати чланови манастирске заједнице. Право примања искушеника спада према наводима горе споменутих типика искључиво у надлежност манастирског настојатеља.

Сврха искушеништва је, као што се може закључити из података садржаних у споменутих манастирским типикима, да манастирска управа испита и утврди да ли кандидат има у довољној мери склоности и подобности за монашки чин и да ли је његова воља за ступање у монаштво одлучна и непоколебљива (Hypotyp. s. Athan. Ath. p. 135/6; Тур. Joh. Tzim. p. 143: *ἄχρῖς ἂν τὰ μοναχικὰ παιδευθῶσι καὶ βέβαιον ἐπιδείξαντο τὸν λογισμὸν αὐτῶν καὶ ἀσάλευτον*; Тур. s. Christod. c. 26 MMVI 78). Према дефиницији хиландарског типика сврха искушеништва је испитивање и констатација да ли кандидати могу да одговарају условима постављеним у погледу живота, вредноће и савесности рада те чувања манастирског поретка.

§ 3. АКТ ПРИМАЊА У МАНАСТИРСКУ ЗАЈЕДНИЦУ.

Аколутија монашења није канонички фиксирана; она обухвата три саставна дела: полагање обета, пострижење и облачење у монашку ризу, а сваки од ових делова пропраћен је одговарајућим молитвеним формулама.⁵ За доношење мериторне одлуке о примању искушеника у манастирску заједницу надлежан је према сачуваним нам податцима искључиво игуман (Тур. s. Athan. Ath. p. 119; Hypotyp. s. Athan. Ath. p. 135: *μὴ εὐθὺς καὶ παραχρῆμα ἐξεῖναι αὐτῷ [sc. τῷ ἡγουμένῳ] ἀποκείρειν*; Тур. Joh. Tzim. p. 143 4: *τότε τῇ κρίσει τοῦ ἡγουμένου τούτους τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ἀμφιέννυσθαι*; еверг. прол. с. 37 *τῷ προσεστώτι μελλήσει περὶ τοῦ εἶτε δεῖ τούτους εἰσδέχεσθαι εἶτε καὶ μὴ*; хиланд. типик с. 37: из негативне стилизације, „не треба игуман да их прима“ излази да је право примања у братство ман. Хиландара спадало у компетенцију игумана). Само у једном конкретном случају, када је било у питању примање евнуха и недораслих, доносио је одлуку collegium тоῦ τε πρώτου καὶ τῶν ἡγουμένων πάντων τοῦ ὄρους (Тур. Joh. Tzim. p. 147). Грчка црквеноправна терминологија X—XII века употребљава за означавање примања у манастирску заједницу ове изразе: *δέχεσθαι* (Hypotyp. s. Athan. Ath. p. 135), *προσδέχεσθαι* (Тур. s. Athan. Ath. p. 118), *παραδέχεσθαι* (Тур. Joh. Tzim. p. 147) и супстантивни дериват *παραδοχή* (Hypotyp. s. Christod. c. 27 MMVI 78), *συναριθμεῖν τῇ κοίμῳ* (Hypotyp. s. Athan. Ath. p. 136) и *τῇ πνευματικῇ ἐνταγήναι ἀδελφότητι* (Тур. s. Athan. Ath. p. 117); еверг. прол. с. 37 *τοῖς ἀδελφοῖς συντάττεσθωσαν ἀποκείρομενοι*. Црквеноправни акт инкардинације у манастирску заједницу јуридикски је најпрегнантније изражен терминима *συναριθμεῖν τῇ κοίμῳ*, *τῇ πνευματικῇ ἐνταγήναι ἀδελφότητι* и *τοῖς ἀδελφοῖς συντάττεσθαι*.

Сама аколутија монашења није у потпуности приказана ни у једном грчком манастирском типик у овог периода. Акт полагања обета не спомиње се овде, исто тако не налазимо опис акта пострижења кандидата и облачења у монашко одјејаније, али имамо индиректних података и доказа о вршењу ових аката у односној црквеноправној терминологији.⁶ Најопширније место о пострижењу је у Тур. манастира пресв. Богородице *τῆς Ἐλεούσης* с. 9, р. 78: *αἱ τῶν τριχῶν ἡμῶν ἀποθέσεις, ἃς τὸ σιδηρὸν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀπήγαγεν, προσέτι δὲ καὶ αἱ καθιερώσεις τῶν ἡμῶν κεφαλῶν Ναζιραίου*; уобичајени технички термини за постризавање су: *κουρεύεσθαι* (Тур. Joh. Tzim. p. 144), *ἀποκείρειν* (Тур. s. Athan. Ath. p. 119) и одговарајући супстантивни деривати

⁵ О аколутији монашења у старој цркви ср. Ф. Гранић, *op. cit.* p. 21—3.

⁶ Опсежан и подробен материјал о аколутији монашења пружа нам солунски митрополит Евстатије († 1192—1194) у свом спису *Ἐπίσχεψις θίου μοναχικοῦ* сарр. 4, 19—21, 72, 73, 75, 77, 83, 87, 93 (ed. Th. L. Fr. *Tafel, Eustathii, metropolitae Thessalonicensis, opuscula. Francofurti ad M. p.* 214—267).

κουρά (Тур. s. Athan. p. 119: ἡ τῶν ἀδελφῶν κουρά; Тур. Joh. Tzim. p. 143: τὴν μοναχικὴν κουρὰν ἀναδέχεσθαι) и ἀπόκαρσις (Нуротур. s. Christod. c. 26 MMVI 78: ὁ τῆς ἀποκάρσεως χρόνος; Тур. манастира пресв. Богородице τῆς Ἑλεούσης с. 9 р. 77: ἐν τῇ καιρῷ τῆς ἡμῶν ἀποκάρσεως). На акт облачења монашке ризе односе се ова места: Тур. Joh. Tzim. p. 144 τὸ μοναδικὸν ἐνδύσασθαι σχῆμα и τούτους τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ἀμφιένυσθαι те Тур. манастира пресв. Богородице τῆς Ἑλεούσης с. 9 р. 77: λάβομεν κατὰ νοῦν, τέκνα ἐν Κυρίῳ πνευματικά, τὰ σύμβολα τοῦ ἁγίου σχήματος οὗ δηλαδὴ ἐνδεδύμεθα те Тур. mon. B. M. V. τῶν Ἑλίου Βωμῶν с. 22 р. 639—40: τηνικαῦτα τοῦ ἀρραβῶνος τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος ἦτοι τὸν μανδύαν περιβαλλέσθωσαν.⁷ Хиландарски типик с. 37 спомиње само постризавање, а не и облачење; из завршног пасуса хиландарског типика може се видети да је искушеник пред акт монашења имао да се опширно и исцрпно исповеди или посебном духовном оцу или игуману. По извршеном монашењу, коме претходи упозорење на последице акта и канонички испит, нови монах чини метанија пред братством (Нуротур. s. Athan. Ath. p. 136: μετὰ τὸ διαμαρτύρασθαι αὐτοῖς ἀπαξ καὶ δις τὰ συμβησόμενα, τηνικαῦτα ἐπὶ κατηχήσεως εἰσάγει αὐτοὺς καὶ συναριθμεῖ τῇ αὐτοῦ ποιμνῇ βάλλοντος τοῦ проερχομένου μετάνοιαν τοῖς ἀδελφοῖς κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἡγουμένου κἀκείνων ἐπευχόμενων αὐτῷ). Акт монашења могао је у смислу диспозиције канона 2 прводругог цариградског помесног сабора бити извршен само у присутности игумана настојатеља; аколутују монашења редовно је обављао игуман као духовни отац манастирске заједнице и у грчким типикима X—XII века није предвиђена могућност делегације овога права.⁸

После VI века развила се, благодарећи самовољном поступању појединих манастирских настојатеља, пракса, да пријем петента у манастирску заједницу везују за услов уношења извесног приноса у манастирску благајну, т.зв. пријемне таксе, која се од X века грчки обично назива ἀποταγή. Сап. 19. Nic. II одлучно осуђује ову протизакониту таксу, која стоји у начелној опреци са установом монаштва, и доноси строге санкције за овај преступ. Тур. s. Athan. Ath. p. 117, еверг. пролог с. 37 (τοὺς τοῖνον εἰσδεχθῆναι κριθέντας οὐ κατανάγκαστέον περί τινος ἀποταγῆς καὶ προσενέξεως) те типичи mon. B. M. V. τῶν Ἑλίου Βωμῶν с. 5 р. 725—6 (ἀποκείρεσθαι τοὺς προσιόντας βουλόμεθα καὶ τῇ ῥηθείᾳ τῶν μοναχῶν ἐγκαταριθμεῖσθαι ποσότητι δόσεως ἄνευ τινός) et с. 22 р. 739 (идентичан текст с еверг. прологом) и хиландарски с. 37 заузимају одлучан став против монашења уз пријемну таксу, дозвољавајући добровољан принос у корист манастира само од стране оних кандидата, гледе којих не може постојати никаква сумња да ће давање добровољног приноса употребити као повод за истицање својих посебних претензија (ср. Тур. mon. B. M. V. τῶν Ἑλίου Βωμῶν с. 5 р. 726 εἴ τις δὲ ἐξ αὐτῶν οἰκτιροθελῶς προσαγαγεῖν βουλῇται τι τῶν ἑαυτοῦ εἴτε κινητὸν ἢ ἀκίνητον εἴη τὸ προσαγόμενον, προσδεχθήσεται: τὸ γὰρ ὡς ἀνάθημα τῷ Θεῷ καὶ τῇ αὐτοῦ παναμώμῃ μητρὶ ἐκ πίστεως προσαγόμενον, εἰς σύστασιν μὲν τῆς μονῆς, μνήμην δὲ καὶ ψυχῆς ὠφέλειαν τῷ διδόντι ἐσόμενον, οὐκ ἀποπέμπεσθαι δεῖ).⁹ Према пропису Diat. Mich. Attal. p. 29 и 32 пријем у манастир обавља се без ἀποταγή; само за свечаност монашења има се манастирској благајни платити такса од 10 златника, а сва остала даровања су добровољна.

Као нова појава у манастирском животу после VI столећа јавља се максимирање броја монаха у манастирским братствима; сврха ове мере било је одржавање равнотеже у буџету манастирских прихода и расхода и предупређење задужења манастирског иметка. Diataxis Mich. Attal. p. 28 фиксира

⁷ Горе наведени термини, који се односе на пострижење и облачење монашког одела, постоје већ у грчкој црквеној терминологији V и VI века. Ср. Ф. Гранић op. cit. p. 22—3.

⁸ Према канону 66 патр. Никифора (ed. Pitra Jug. eccl. gr. mon. II 334) могао је акт монашења обавити и презвитер, вероватно само на темељу делелације од стране настојатеља.

⁹ О развјатку установе ἀποταγή ср. W. Nissen, Die Diataxis des Mich. Attaleiates p. 59 sqq. О томе, како су монаси у XII в. гледали да придобију за ступање у своје манастире имућне људе с тим да они пред монашење скоро цео свој иметак поклоне дотичним манастирима ср. Eustathios Thessalon. op. cit. cap. 120.

број монаха са 7 укључујући овамо игумана или економа и вратара; у случају пораста прихода дозвољава повећање броја монаха. Типик манастира пресв. Богородице τῆς Ἐλεούτης с. 5 р. 72 одређује максималан број монаха са 10, док хиландарски типик с. 25 аналогно одредби с. 23 еверг. пролога (р. 641), не фиксира тачно максималан број чланова братства него само опћенито говори да број братије не треба да буде већи, него што би манастир могао материјално да издржи. Знатно веће братство налазимо у Лаври св. Атанасија Атонског, где је максималан број монаха првобитно био фиксиран са 80, а касније, после повећања манастирског иметка, повишен на 120. Тур. топ. В. М. V. τῶν Ἱλίου Βωρῶν с. 5 р. 725 одређује максималан број братства са 20 стављајући у изглед могућност повећања овог броја сразмерно порасту манастирских прихода. Тур. топ. s. Pantocr. р. 671—2 одређује бројну границу својих монаха уз тачну спецификацију броја монаха са хиротонијом за вршење богослужења те броја монаха, којима су поверене одређене функције у манастирској администрацији, цркви и економији.

§ 4. ДЕЛОКРУГ БРАТСКОГ САБОРА.

Компетенција братског сабора, која је већ у манастирском устројству V и VI веку била прилично ограничена, претрпела је у поређењу са кругом права тога тела у V и VI веку даља ограничења. Најважније некада право братског сабора, избор настојатеља, пренесено је у већини манастира на ужи круг монаха,¹⁰ састављен од виших манастирских функционера (игумана, економа и еклизијарха) и монаха са презвитерском хиротонијом, који у овом периоду супституише у свим односима братски сабор у кругу права, који је овај сабор раније имао. Братство као тело нема више право суделовања код примања нових чланова братства, које право спада или искључиво у надлежност игумана или га игуман врши споразумно са споменутим ужим манастирским одбором. Према типiku цара Константина IX Мономаха (р. 158) братство у заједници с игуманом доноси одлуку о давању отпуста брату у сврху прелаза у други манастир. Право депозиције игумана и економа има братство само у ман. τῶν Ἱλίου Βωρῶν с. 2 р. 721—2 и ман. Хиландару с. 14, док је у другим манастирима ово право резервисано ужем манастирском или братском одбору. Исто тако изгубио је братски сабор своје некадање право суделовања у имовноправним расположењима, нарочито своје најбитније право саизволе и пристанка на алијенацију и замену те оптерећење црквених добара; у овим стварима одлучује сада игуман заједно с вишим функционарима (еверг. пролог с. 19 р. 639—40) или са колегијумом манастирских економа (Тур. топ. s. Pantocr. р. 696).

§ 5. ПРЕЛАЗ У ДРУГИ МАНАСТИР.

Чланство у манастирској заједници престаје смрћу, прелазом у други манастир, иступањем из монашког реда и искључењем из манастирског братства.

Генерална расположења у овом предмету за светогорске манастире, која су садржана у генералним типикима царева Јована I Цимисха (р. 144) и Константина IX Мономаха (р. 158), дозвољавају монасима напуштање једног манастира у сврху прелаза у други само из оправданог разлога и на темељу знања и изричног одобрења игумана настојатеља односно и братства оног манастира, који намерава да напусти. Ова расположења наилажу се на одредбу Нуротур. s. Athanasii Ath. (р. 140), која забрањује тајно и самовласно напуштање једне манастирске заједнице и одлазак у другу (οὐκ ἔξεστί τι νι λάθρᾳ ὑποχωρεῖν, ἀλλ' εἰ οὐκ ἀναπαύεται ψυχικῶς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς λαύρᾳ, ἀναγγελάτω τῷ πρῶστῳ τὴν αἰτίαν καὶ ἐὰν εὐλόγως ζητῇ τὴν μετάδοσιν τῇ παραδόσει αὐτὸν εἰς ἕτερον

¹⁰ Изузетак чине манастири пресв. Богородице τῆς Ἐλεούτης с. 16 р. 88 и τῶν Ἱλίου Βωρῶν с. 1 р. 717—21 (последњи у случају ако игуман умре не учинивши никакво расположење гледи наследника).

πνευματικὸν ἡγούμενον ἢ ἄλλως πως οἰκονομήσει τὰ κατ' αὐτόν). Hypotyp. s, Christodulī c. 26 MMVI 79 такођер предвиђа могућност прелаза. Хиландарски типик с. 37 садржи одредбе како гледе модалитета примања страних монаха тако и гледе прелаза у други манастир хиландарских монаха са клаузулом, да ман. Хиландару даровани иметак не могу однети са собом у други манастир. Одредбе свих ових типика имају заједничку законску основу у генералним црквеним нормама сап. 21 Nic. II и сап. 2, 3 et 4 прводругог цариградског помесног сабора, које забрањују монасима да напуштају своје манастире и прелазе у друге (ср. прву топредметну прохибитивну одредбу сап. 4 Chalc.).¹¹ Имовинска супстанција дотичних монаха остаје у смислу легислативних расположења Јустинијанових новела (ed. Zachariae a Lingenthal) 13 с. 7 и 155 с. 42 те каноничких одредаба сап. 22 et 13 Trull. (692) и сап. 19 Nic. II манастиру, у коме су ови монаси добили постриг: сврха ове одредбе била је да отежа прелазе, јер манастири су нерадо примали монахе, који су без икаква иметка долазили у нову манастирску заједницу.¹² Месни епископ није имао право вршења ингеренције на акт прелаза нити у облику формалног одобравања прелаза нити у облику једностраног премештања братије.

Иступ монаха из манастирске заједнице у сврху враћања у свет у ред мирјана не спомињу типичи X—XII века. О искључењу монаха из манастира биће говора на другом месту.

Грчки манастири, који су ушли у оквир овог излагања, припадају, као и манастир Хиландар, категорији независних (αὐτοδέσποτος, αὐτεξούσιος) манастира, који су у поседу потпуне аутономије како у односу према државној тако и у односу према црквеној власти.

Ф. Гранић

ZUSAMMENFASSUNG.

Die den Eintritt in den Orden und die Kompetenz des Klosterkonvents normierenden Bestimmungen des vom hl. Sabbas abgefassten Typikons des Chilandarklosters.

Unter Heranziehung der in den selbständigen griechischen Klöstern (αὐτόνομος, αὐτεξούσιος μονή) des X—XII Jahrh. geltenden Rechtsverhältnisse werden im obigen Aufsatz auf rechtsgeschichtlicher Grundlage folgende Rechtspunkte des um die Wende des XII. Jahrh. vom hl. Sabbas nach dem Vorbild des Typikons des Kpler Euergetidenklosters abgefassten Typikons des auf dem Athosberg befindlichen serbischen Chilandarklosters behandelt: a) die Aufnahmebedingungen in die Klostergemeinde unter besonderer Berücksichtigung der beiden in den damaligen griechischen Kloster-typika vornehmlich festgelegten Aufnahmehindernisse der Zugehörigkeit zum Eunuchenstand und der mangelnden aetas canonica (allgemein verbindlich für das ganze Athosgebiet geregelt durch die Klostertypika der Kaiser Johannes I. Tzimisches und Konstantinos IX Monomachos); b) die trotz formell geltender genereller kirchenrechtlicher Normen örtlich verschiedene Regelung des Noviziats (Bedingungen, Beschaffenheit, Dauer, verschiedene Phasen) unter Darlegung des Rechtsverhältnisses des Novizen zum Abt und Klosterkonvent; c) den Akt der Professleistung (die Akoluthie wird in der Regel durch den Abt in Anwesenheit des Klosterkonvents vollzogen) dessen drei wesentliche Bestandteile das Gelübde, die Tonsur und die Einkleidung in den erwähnten Typika nicht eigens beschrieben werden und wir nur

¹¹ Типик манастира τῶν Ἁγίων Βωρῶν с. 22 р. 739—40 прописује нарочиту аколутују за монахе, који долазе из страних манастира.

¹² Евберг. пролог с. 37 квалификује као светотајство одношење из манастира иметка, који је монах дао манастиру у коме је пострижен; Тур. манастира τῶν Ἁγίων Βωρῶν с. 5 р. 726: ἀν δὲ γὰρ ἐκστῆναι μὲν τῆς μονῆς πειραθῆναι, βούλοιο δὲ καὶ τὸ δεδωρημένον ἀναλαβεῖν, μὴ δοτέον αὐτῷ τοῦτο, καὶ ὅτι τὴν δυνάμει γὰρ ἀπαξ ἀφαιρωθῆναι τῷ Θεῷ ἀναφαιρέτον, καὶ ὁ ἀφαιρούμενος ἱερόσυλος.

aus indirekten in den Typika enthaltenen Angaben und anderweitigen Informationen auf das Bestehen dieser Bestandteile schliessen können; d) den Wirkungskreis des Klosterkonvents, dessen Umfang im Vergleich mit dem im V. und VI. Jahrh. bestandenem Rechtszustand bedeutende Einengung erfahren hat besonders in Bezug auf das Recht der Abtwahl und das Mitwirkungsrecht in vermögensrechtlicher Materie, welche Rechte auf einen engeren aus dem Abt, den höheren Klosterfunktionaren und den mit einer höheren Weihe ausgestatteten Klosterbrüdern zusammengesetzten Klostersausschuss übertragen wurden; e) den Übertritt in ein anderes Kloster mit besonderer Berücksichtigung der gegen diese alteingewurzelte Erscheinung gerichteten einschränkenden Bestimmungen der generellen Kirchengesetzgebung und der einzelnen Klostertypika.
